

The Dimensions of the Model of Education from the Perspective of the Late Ayatollah Mahdavi Kani

Naser Jamalzadeh¹ , Mohammadreza Davoodi²

1. Associate Professor, Political Science - the Issues of Iran, Head of the Islamic Revolution Studies Group, Faculty of Islamic Studies and Political Science, Imam Sadiq University, Tehran, Iran.

n.jamalzadeh@isu.ac.ir

2. Ph.D. Student, Political Science – the Issues of Iran, Member of the Islamic Revolution Studies Group, Faculty of Islamic Studies and Political Science, Imam Sadiq University, Tehran, Iran, (Corresponding Author).

m.davoodi.isu@gmail.com

Received: 2024/01/04; Accepted: 2024/06/29

Extended Abstract

Introduction: After the victory of the Islamic Revolution in Iran, many politicians and thinkers turned their attention to the importance of education, and led to numerous efforts to transform the educational process. However, most research has focused on the theoretical aspects of education and neglected its practical dimensions. Ayatollah Mahdavi Kani, a revolutionary figure who focused on youth education before and after the revolution, could discuss theoretical issues in education and implement his educational model practically. He applied this model in places like Imam Sadiq University and the Marvi Islamic Seminary (*Hawza*). Therefore, examining his statements can help provide a new and practical model in education. This study analyzes Ayatollah Mahdavi Kani's written works and ethical speeches to extract relevant educational insights and redesign a coherent model based on his views. He viewed education as a complex and delicate process requiring the guidance of a capable and compassionate mentor. He would overemphasize the crucial role of the mentor and teacher in the educational journey. In his view, a mentor should go beyond teaching knowledge and act as a moral and behavioral role model for the students. With patience, the mentor should internalize human virtues and Islamic values in individuals. From this perspective, the mentor's role as a guide and behavioral model is a significant part of the educational process according to Ayatollah Mahdavi Kani. This comprehensive and practical approach to education can lead to an effective and applicable model in Islamic education.

Research Institute of
Hawzah and University

Islamic Education

Journal homepage: <https://islamicedu.rihu.ac.ir/>

Original Article

Research Method: This study analyzes Ayatollah Mahdavi Kani's educational views and extracts his educational model using qualitative thematic analysis. This method is suitable for analyzing qualitative data such as texts, speeches, and documents. The study involves several stages: coding, conceptualization, categorization, and report writing. During the coding stage, we identify key themes and concepts in the text. In the conceptualization stage, codes are grouped into distinct categories based on their similarities and differences. In the categorization stage, we identify relationships between categories. The research findings are presented in a coherent and organized way in the report writing stage. Using qualitative thematic analysis helps us deeply and accurately understand Ayatollah Mahdavi Kani's views on education and extract his educational model.

Various sources, including his published books and recordings of ethical sessions held at Imam Sadiq University, were loaded into the MaxQDA software. In the first stage, text segments containing themes related to education were extracted and coded. Then, the codes were grouped into distinct categories (concepts) based on their common aspects. Finally, related concepts were grouped under broader categories (general classifications). The software was used for data analysis.

Findings: Ayatollah Mahdavi Kani defined education as the construction, purification, and actualization of potential talents, which cannot be achieved without asceticism and adherence to gradualism. He believed that education should be centered on "revealed-Islamic" teachings and that it should simultaneously utilize emotional and rational aspects, with a greater emphasis on practical teachings over theoretical ones. In this educational approach, the individual is prioritized, and he must strive to educate himself before attempting to educate others. In the educational process, Ayatollah Mahdavi Kani proposed principles such as being achievable, prioritizing the elimination of vices over acquiring virtues, realism, voluntariness, the inverse relationship between age and educability, and so on. He considered gradualism the most important principle, facilitating the realization of the other principles.

Explaining Ayatollah Mahdavi Kani's educational model, the "channels of education" were also discussed. These channels include the educator, requirements, necessities, facilities, educational methods, and potential obstacles in the way of education. The "destination of education" category comprises three concepts: objectives, audiences, and the outcomes of education, all of which were mentioned in Ayatollah Mahdavi Kani's statements. Factors involved in education include controllable factors like the living environment and uncontrollable factors such as temporal exigencies and heredity. He believed that intention shapes the human spirit and forms the essence of a person. This essence can also shape intentions; that is, the spiritual aspects of a person remain due to heredity, education, or environmental influence. This comprehensive and holistic view of education emphasizes the individual's role in self-improvement and the necessity of gradualism in the educational process. This view considers education dynamic and complex, requiring coordination between rational, emotional, and practical aspects.

Research Institute of
Hawzah and University

Islamic Education

Journal homepage: <https://islamicedu.rihu.ac.ir/>

Original Article

Conclusion: The designed model from Ayatollah Mahdavi Kani's perspective defines education as a gradual, achievable, voluntary, and realistic process with a Divine origin and fixed content. This process, centered on "revealed-Islamic" teachings, and considering temporal exigencies, systematically imparts knowledge within the family and society. The starting point of this process is the educator, whose actions, utilizing progressive and obstacle-removing methods and relying on educational principles, expand exponentially and synergistically. In aiming for the perfection of the individual and society, this process actualizes potential talents by focusing on the human emotional and rational aspects. The ultimate result is an efficient, logical, and humble society before the truth.

Keywords: Education, Ayatollah Mahdavi Kani, Islamic Education, Socialization.

Cite this article: Naser Jamalzadeh & Mohammadreza Davoodi. (2024), "The Dimensions of the Model of Education from the Perspective of the Late Ayatollah Mahdavi Kani", *Islamic Education*, 19(49), 1-20.

ابعاد الگوی تربیت از منظر مرحوم آیت الله مهدوی کنی رحمتهناصر جمالزاده^۱، محمدرضا داودی^۲۱. دانشیار، علوم سیاسی، مسائل ایران، مدیر گروه مطالعات انقلاب اسلامی، دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران.n.jamalzadeh@isu.ac.ir۲. دانشجوی دکتری، علوم سیاسی، مسائل ایران، گروه مطالعات انقلاب اسلامی، دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران (نویسنده مسئول).m.davoodi.isu@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۱۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۰۹

چکیده گسترده

مقدمه: پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، توجه بسیاری از سیاستمداران و اندیشمندان به اهمیت مسئله تربیت جلب شد و تلاش‌های فراوانی برای ایجاد تحول در فرآیند تربیت صورت گرفت. با این حال، پژوهش‌های انجام شده عمدتاً بر وجه نظری تربیت متمرکز بوده و جنبه‌های عملیاتی آن مورد غفلت قرار گرفته است. آیت الله مهدوی کنی رحمته یکی از مبارزین انقلابی که قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی بر تربیت جوانان تمرکز داشتند، موفق شدند علاوه بر طرح مباحث نظری در حوزه تربیت، الگوی مدنظر خود را به صورت عملیاتی پیاده‌سازی کنند. ایشان این الگو را در مکان‌هایی مانند دانشگاه امام صادق علیه السلام و حوزه مروی اجرا کردند. از این رو، واکاوی بیانات ایشان می‌تواند به ارائه الگویی نوین و عملیاتی در حوزه تربیت کمک کند. در این راستا، بررسی آثار مکتوب و سخنان آیت الله مهدوی کنی رحمته در جلسات اخلاق مورد توجه قرار گرفته است تا با استخراج نکات مرتبط با تربیت، الگویی بازطراحی شده و منسجم از دیدگاه‌های ایشان به دست آید. آیت الله مهدوی کنی رحمته تربیت را فرآیندی پیچیده و ظریف می‌دانستند که نیازمند هدایت و راهنمایی یک مربی توانمند و دلسوز است. ایشان به نقش کلیدی مربی و معلم در مسیر تربیت بیش از هر چیز دیگر اهمیت می‌دادند. در دیدگاه ایشان، مربی باید فراتر از آموزش علم و دانش باشد و به عنوان یک الگوی اخلاقی و رفتاری برای تربیت‌شوندگان عمل کند. مربی با صبر و حوصله باید فضایل انسانی و ارزش‌های اسلامی را در افراد نهادینه کند. از این منظر، توجه به نقش مربی نه تنها به عنوان یک معلم بلکه به عنوان یک راهنما و الگوی رفتاری، بخش مهمی از فرآیند تربیت از دیدگاه آیت الله مهدوی کنی رحمته است. این نگرش جامع و عملیاتی به تربیت می‌تواند به ارائه الگویی کاربردی و موثر در حوزه تربیت اسلامی منجر شود.

روش پژوهش حاضر با هدف واکاوی دیدگاه آیت الله مهدوی کنی رحمته در خصوص تربیت و استخراج الگوی تربیتی ایشان با استفاده از روش تحلیل مضمون کیفی انجام شده است. تحلیل مضمون کیفی روشی مناسب برای تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی مانند متون، سخنرانی‌ها و اسناد است که در این پژوهش با بررسی آثار مکتوب و بیانات آیت الله مهدوی کنی رحمته به کار گرفته شده است. این روش شامل مراحل مختلفی از جمله کدگذاری، مفهوم‌بندی، مقوله‌بندی و تدوین گزارش است. در مرحله کدگذاری، محقق به دنبال مضامین و مفاهیم کلیدی در متن است. در مرحله مفهوم‌بندی، کدها بر اساس شباهت‌ها و تمایزاتشان در دسته‌های مجزا قرار می‌گیرند. در مرحله مقوله‌بندی، محقق روابط بین دسته‌ها را مشخص می‌کند و در نهایت در مرحله تدوین گزارش، یافته‌های پژوهش به صورت منسجم و سازمان یافته ارائه می‌شود. استفاده از تحلیل مضمون کیفی در این پژوهش به محقق کمک می‌کند تا دیدگاه آیت الله مهدوی کنی رحمته در خصوص تربیت را به طور عمیق و دقیق درک کند و الگوی تربیتی ایشان را استخراج نماید.

در همین راستا منابع مختلفی از جمله کتب منتشر شده از ایشان و همچنین صوت جلسات اخلاق برگزار شده در دانشگاه امام صادق علیه السلام در نرم‌افزار MaxQDA بارگذاری و سپس در مرحله اول قطعاتی از متن که حاوی مضامین مرتبط با تربیت بودند استخراج و کدگذاری شدند. سپس کدها بر اساس وجه مشترکشان در دسته‌های مجزا (مفاهیم) قرار گرفتند. در نهایت، مفاهیم مرتبط با یکدیگر تحت عنوان مقوله‌هایی (دسته‌بندی‌های عام‌تر) جمع شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار استفاده شده است.

تربیت اسلامی

Journal homepage: <https://islamicedu.rihu.ac.ir/>

نوع مقاله: پژوهشی

یافته‌ها: آیت‌الله مهدوی کنی رحمته‌الله‌علیه تربیت را به منزله سازندگی، تزکیه و به فعلیت رساندن استعدادهای بالقوه تعریف کرده‌اند که بدون ریاضت و رعایت اصل تدریج میسر نمی‌شود. ایشان معتقدند تربیت باید بر محور آموزه‌های «وحياني - اسلامي» باشد و به صورت توأم از وجوه عاطفی و عقلانی بهره‌بردار، ضمن اینکه در تقابل رویکرد نظری و عملی، تأکید بیشتری بر آموزه‌های عملی دارد. در این رویکرد تربیتی، خود فرد در اولویت قرار می‌گیرد و باید پیش از ورود به عرصه تأدیب دیگران، نسبت به تربیت خود همت گمارد. در فرآیند تربیت، آیت‌الله مهدوی کنی رحمته‌الله‌علیه اصولی همچون تحصیلی بودن، تقدم نفی رذائل بر کسب فضائل، واقع‌نگری، اختیاری بودن، رابطه معکوس سن و تربیت‌پذیری و ... را مطرح کرده و اصل تدریج را مهم‌ترین اصل در تربیت می‌دانند که تحقق سایر اصول را تسهیل می‌کند.

در راستای تبیین الگوی تربیتی مدنظر آیت‌الله مهدوی کنی رحمته‌الله‌علیه «مجراهای تربیت» نیز مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. این مجراها شامل عامل تربیت، لوازم، الزامات، امکانات، روش‌های تربیت و موانعی است که در مسیر تربیت ممکن است به وجود آیند. مقوله «مقصد تربیت» نیز از سه مفهوم اهداف، مخاطبان و خروجی تربیت تشکیل شده است که هر یک از این موارد در فرمایشات آیت‌الله مهدوی کنی رحمته‌الله‌علیه مورد اشاره قرار گرفته‌اند. از جمله عوامل دخیل در تربیت، عوامل قابل کنترل مانند محیط زندگی و عوامل غیرقابل کنترل نظیر اقتضائات زمانی و توارث مورد توجه هستند. به اعتقاد ایشان، نیت سازنده روح انسان است و شاکله آدمی از آن تشکیل می‌شود. این شاکله می‌تواند نیت‌ساز هم باشد، به این معنا که جنبه‌های روحی انسان به واسطه توارث، تربیت یا تأثیر از محیط باقی می‌مانند. این دیدگاه جامع و همه‌جانبه به تربیت، تأکیدی بر نقش فرد در خودسازی و ضرورت تدریجی بودن فرآیند تربیت دارد و به تربیت به‌عنوان یک فرآیند پویا و پیچیده می‌نگرد که نیازمند هماهنگی بین وجوه مختلف عقلانی، عاطفی و عملی است.

نتیجه‌گیری: الگوی طراحی شده از منظر آیت‌الله مهدوی کنی رحمته‌الله‌علیه تربیت را به صورت فرآیندی تدریجی، تحصیلی، اختیاری و واقع‌نگرانه تعریف می‌کند که منشأ آن الهی و محتوای آن ثابت است. این فرآیند بر محور آموزه‌های وحياني-اسلامي و با توجه به اقتضائات زمان به صورت برنامه‌مند در بستر خانواده و جامعه به معرفت‌بخشی می‌پردازد. نقطه آغازین این فرآیند مربی است که اقدامات وی با بهره‌گیری از روش‌های اصلاحی پیش‌برنده و مانع‌زدا، و با تکیه بر اصول تربیت، به صورت تصاعدی و هم‌افزا گسترش می‌یابد. هدف این فرآیند به فعلیت رساندن استعدادهای بالقوه با تمرکز بر وجوه عاطفی و عقلانی انسان در راستای تکامل فرد و جامعه است و نتیجه نهایی آن، افراد و جامعه‌ای کارآمد، منطقی و خاضع در برابر حق خواهد بود.

واژگان کلیدی: تربیت، آیت‌الله مهدوی کنی، تربیت اسلامی، جامعه‌پذیری.

استناد: ناصر جمال‌زاده؛ محمدرضا داودی (۱۴۰۳)، «ابعاد الگوی تربیت از منظر مرحوم آیت‌الله مهدوی کنی (ره)». *مجله تربیت اسلامی*، ۱۹ (۴۹)،

۱. مقدمه

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران توجه بسیاری از سیاستمداران و اندیشمندان باتوجه به اهمیت مسئله تربیت سعی در ایجاد تحول در فرآیند تربیت داشته‌اند. در این میان پژوهش‌های صورت گرفته عموماً معطوف به وجوه نظری تربیت بوده و از جنبه عملیاتی تربیت غفلت شده است. از طرفی به نظر می‌رسد آیت‌الله مهدوی کنتی رحمته‌الله علیه به‌عنوان یکی از مبارزین انقلابی که پیش و پس از پیروزی انقلاب اسلامی همت خود را در تربیت جوانان گذاشته بودند موفق شدند علاوه بر طرح مباحث نظری حوزه تربیت، الگوی مدنظر خود را عملیاتی کرده و در فرصت‌های مختلفی از جمله دانشگاه امام صادق علیه السلام، حوزه مروی و ... عملیاتی کنند. از این‌رو به نظر می‌رسد واکاوی بیانات ایشان در راستای کشف الگوی تربیتی مدنظرشان می‌تواند با ارائه الگوی نوین و عملیاتی در حوزه تربیت همراه باشد. در همین راستا سعی شده است ضمن بررسی آثار مکتوب به‌جای مانده از آیت‌الله مهدوی کنتی رحمه الله و همچنین بیانات ایشان در جلسات اخلاق فیش‌های مرتبط با موضوع تربیت استخراج و سپس در راستای بازطراحی الگوی تربیت مدنظر ایشان مورد تحلیل قرار گیرد.

البته از منظر ایشان تربیت فرآیندی پیچیده و ظریف است که نیازمند هدایت و راهنمایی یک مربی توانمند و دلسوز است. از این‌رو به نظر می‌رسد توجه به نقش کلیدی مربی و معلم در مسیر تربیت بیش از هر چیز مدنظر ایشان بوده است. در دیدگاه ایشان، مربی نقشی فراتر از صرفاً آموزش علم و دانش دارد و باید الگویی اخلاقی و رفتاری برای تربیت شونده‌گان باشد و با صبر و حوصله، فضایل انسانی و ارزش‌های اسلامی را در آنها نهادینه کند.

ایشان بر این باور بودند که مربی باید به‌عنوان راهنما، هدایتگر و الگوی اخلاقی برای تربیت شونده‌گان عمل کند و در پرورش روحیات، ارزش‌ها و باورهای صحیح در آنها نقش آفرینی نماید. از نظر ایشان، تربیت باید به طور جامع و همه‌جانبه صورت گیرد و ابعاد مختلف وجودی انسان، از جمله عقل، روح، عواطف و جسم را در برگیرد. مربی باید باظرافت و درایت، به پرورش هر یک از این ابعاد در تربیت شونده‌گان پردازد و به آنها در رسیدن به کمال و تعالی یاری رساند.

علاوه بر این از آنجاکه تربیت فرآیندی تدریجی و زمان‌بر است، نیازمند صبر و حوصله فراوان از سوی مربی است. مربی باید با بردباری و مهربانی، با اشتباهات و کمبودهای تربیت‌شونده‌گان کنار بیاید و آنها را در مسیر پیشرفت یاری کند. در این مسیر تربیت‌شونده‌گان به طور ناخودآگاه، رفتارها و منش مربی خود را رصد می‌کنند و از آن به‌عنوان الگویی برای رفتار و کردار خویش استفاده می‌کنند.

از این‌رو عشق و محبت مربی، نقشی اساسی در ایجاد صمیمیت و اعتماد بین او و تربیت‌شونده‌گان دارد. این امر، فضایی امن و مطمئن برای یادگیری و رشد آنها فراهم می‌کند و به آنها انگیزه و امید می‌دهد تا در مسیر تعالی و کمال گام بردارند. در چنین شرایطی مربی توانمند با سخنان و رفتار خود، می‌تواند در تربیت‌شونده‌گان شور و اشتیاق ایجاد کند و آنها را به تلاش و کوشش برای رسیدن به اهدافشان ترغیب کند.

۲. مفهوم شناسی

پژوهش حاضر چنانچه پیش‌ازین ذکر شد، از انواع پژوهش‌های اکتشافی است، لکن به‌منظور تدقیق در پژوهش لازم است ابتدا مفاهیم به کار برده شده تعریف و توضیح داده شود و نتایج پژوهش بر اساس تعریف مختار ارائه گردد.

۱-۲. تربیت

تربیت در لغت به معنای پروراندن یا پرورش دادن و به بار آوردن است (دهخدا، ۱۳۳۷) که به مفهوم به فعلیت رساندن استعدادها بالقوه مترتبی است. واژه «تربیت»، از ریشه «ربو» و باب تفعیل است. در این ریشه، معنای زیادت و فزونی اخذ شده است و در مشتقات مختلف آن می‌توان این معنا را باز یافت (باقری، ۱۳۸۵، ص ۶۵). در تعریفی دیگر، تربیت عبارت است از هر فعالیتی منظم و مستمر در جهت کمک به رشد جسمانی، شناختی، اخلاقی، عاطفی و به‌طور کلی، پرورش و شکوفایی استعدادها مترتبی به‌گونه‌ای که نتیجه آن در شخصیت مترتبی به‌ویژه در رفتارهای او ظاهر خواهد شد (حاجی‌ده‌آبادی، ۱۳۷۷، ص ۱۲).

شهید مطهری هم در معنای تربیت بیان کرده است که: «تربیت عبارت است از پرورش دادن، یعنی استعداد‌های درونی را که بالقوه در یک شیء موجود است، به فعلیت درآوردن و پروراندن» (مطهری، ۱۳۷۳، ص ۸۳). از دیدگاه قرآن کریم تربیت عبارت است از: «ایجاد زمینه‌ها و بسترهای مناسب برای شکوفاشدن استعداد‌های انسان با توجه به توانایی‌ها، برای رسیدن به کمال متناسب، همراه با رشد آگاهی فرد، پرورش ارزش‌های دینی و فطری و کسب مهارت‌های لازم برای حضور فعال در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی است» (موسوی، ۱۳۸۷، ص ۹۰). در مجموع از بررسی واژه تربیت و مشتقات آن در قرآن چنین به نظر می‌رسد که غالباً به معنای رسیدگی به امور موجود زنده دیگر، اعم از گیاه، حیوان و انسان است (مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ص ۲۶) آیت‌الله خامنه‌ای نیز در خصوص تربیت می‌فرماید: «خدای متعال بشر را طوری آفریده است که به تربیت احتیاج دارد. هم از بیرون باید او را تربیت کنند، هم از درون خودش باید خودش را تربیت کند. در مقوله مسائل معنوی، این تربیت، یکی تربیت فکر و قوای عقلانی اوست که محل این تربیت، تعلیم است و یکی تربیت نفس و قوای روحی و قوه غضبیه و شهویه اوست که نام این تربیت، ترکیه است» (رهبر معظم انقلاب، ۱۳۷۶/۱۰/۱۲).

در مجموع به صورت خلاصه مفهوم تربیت در پژوهش حاضر به معنای: «رفع موانع و ایجاد مقتضیات برای آنکه استعداد‌های انسان در جهت کمال مطلق شکوفا شود» (دلشاد تهرانی، ۱۳۷۷، ص ۲۴) به کار گرفته شده است که تبیین بیشتر و شرح الگوی آن از منظر آیت‌الله مهدوی کنی رحمته‌الله علیه هدف نهایی این پژوهش است.

۲-۲. الگو

الگو در لغت به معنای مثال و نمونه آورده شده است (دهخدا، ۱۳۷۷) که از آن به معنای معیار و نمونه برای دیگران نیز یاد شده است. هرچند واژه الگو مفهومی چندجانبه بوده و پژوهشگران مختلف آن را در معانی مختلفی از جمله: مدل، اسوه و... به کار برده‌اند، در پژوهش حاضر مراد از الگو در واقع بازسازی کوچک شده پدیده‌ای بزرگ است که نمایشی نظری و ساده شده از جهان واقعی را ارائه می‌کند (سورین و تانکار، ۱۳۸۶، ص ۶۵).

الگو در چنین تعریفی دارای سه ویژگی اصلی است:

۱. ساخت مشخصات یک نظام را نمایش می‌دهد و از عناصر متعددی تشکیل یافته است که تغییر در هر یک از این عناصر، باعث تغییر در سایر اجزا می‌شود؛
  ۲. برای هر الگو باید امکان ترتیب‌دادن سلسله تغییراتی باشد که منتج به گروهی از الگوهای از همان نوع شود؛
  ۳. الگو باید چنان ساخته شود که بلافاصله تمام پدیده‌های مشاهده شده را قابل فهم سازد (فرزندی و ترکاشوند، ۱۳۹۹، ص ۳۶).
- در راستای طراحی الگو با مختصات گفته شده باید سه گام زیر طی شود:
۱. مرحله ساخت الگو: مجموعه‌ای از تصمیمات هماهنگ به مثابه وجوهی از سیستم واقعی، که باید در الگو منظور شوند اولاً فرمول بندی شده و به عنوان مفروضاتی که باید در نظر گرفته شوند مشخص می‌شوند.
  ۲. مرحله استنتاج: این مرحله شامل فنونی است که بستگی به ماهیت الگو به واسطه یک رشته عبارات منطقی برای حل و تبیین مسئله استفاده می‌شوند.
  ۳. مرحله تفسیر: در این مرحله مستلزم قضاوت است. پژوهشگر با تکیه بر داده‌های مرحله قبلی ارتباطات شکل گرفت بر اساس روابط منطقی را تبیین و تفسیر می‌کند (فرزندی و ترکاشوند، ۱۳۹۹، ص ۳۸).
- در پژوهش حاضر تلاش شده است با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون مراحل سه‌گانه طراحی الگو هم‌زمان با گام‌های اجرایی این روش مورد توجه قرار گیرد که نحوه کار بست دقیق آن در بخش روش تحقیق مورد تبیین قرار گرفته است.

۳. پیشینه تحقیق

باتوجه به موضوع پژوهش حاضر ضروری است در دو حوزه آثار مرتبط با موضوع تربیت و همچنین آثار مرتبط با اندیشه آیت الله مهدوی کنی رحمته الله علیه پیشینه پژوهی صورت پذیرد.

۳-۱. آثار مرتبط با تربیت

در حوزه تعلیم و تربیت آثار متعددی نگارش یافته است که حوزه‌های متنوعی از جمله فلسفه تربیت (رک: داوودی و بهشتی، ۱۳۹۹)، تربیت در سیره معصومین (رک: حسینی زاده و داودی، ۱۳۹۸) و... را در برمی‌گیرد (جهت مطالعه بیشتر در خصوص منبع‌شناسی تربیت، رک: پارسا، ۱۳۹۲). کتاب تربیت اسلامی از نگاه رهبر فرزانه انقلاب (فاطمی پور و رجایی، ۱۴۰۱) به بررسی دیدگاه‌های رهبر فرزانه انقلاب درباره تربیت و نیازهای جامعه اسلامی می‌پردازد. در اثر تربیت از دیدگاه معصومین علیهم‌السلام و قرآن کریم (مهری‌نژاد و اصغری‌نژاد، ۱۳۹۴) پدیدآوران به جمع‌آوری احادیث و روایات پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و ائمه معصومین در مورد تربیت کودکان و نوجوانان پرداخته‌اند. این کتاب که برای دانشجویان روانشناسی و سایر علاقه‌مندان تدوین شده، آموزه‌ها و راهنمایی‌های جامعی را در مورد تربیت از دوران قبل از تولد تا بعد از مرگ ارائه می‌دهد. در پژوهشی دیگر با عنوان نظام تربیت دینی از منظر امام خمینی رحمته الله علیه (احسانی، ۱۳۹۹) با بررسی و تحلیل اندیشه‌های تربیتی امام خمینی رحمته الله علیه، مبانی، اهداف، اصول، روش‌ها، عوامل و ارکان نظام تربیت دینی از منظر ایشان استخراج و ارائه شده است. آقای رضا حبیبی نیز در مقاله مبانی تعلیم و تربیت از دیدگاه آیت الله جوادی‌آملی (حبیبی، ۱۳۹۴) تلاش کرده است با بررسی دیدگاه‌های تربیتی آیت الله جوادی‌آملی، مبانی معرفت‌شناختی و انسان‌شناختی تعلیم و تربیت را از منظر ایشان تبیین کند. بخش مبانی معرفت‌شناختی درباره چند مبنا از جمله حداکثری بودن دین و شمول آن نسبت به حوزه تعلیم و تربیت، اعتبار یافته‌های عقل و معتبر بودن داده‌های علوم انسانی تجربی است. بخش مبانی انسان‌شناختی نیز درباره دوی بعدی بودن انسان، حی متاله بودن انسان، کرامت انسان و خلافت الهی است. بررسی پیشینه‌ی مطالعاتی در زمینه‌ی تربیت اسلامی نشان می‌دهد که آثار نگاشته شده در این حوزه و صرف نظر از برخی استثناها چهار دسته‌اند:

۱. دسته‌ی اول آثاری هستند که به استخراج توصیه‌ها و اندرزهای اخلاقی و تربیتی از متون اسلامی پرداخته‌اند و احتمالاً این توصیه‌ها را با یک نظم منطقی ارائه داده‌اند؛
۲. دسته‌ی دوم آثاری هستند زاویه‌ی ورود آنها به بحث تربیت اسلامی، معنای آن نیست بلکه مطالبی راجع به اهمیت علم، جایگاه عالم و متعلم، مفهوم عقل، آرای تربیتی متفکران و دانشمندان مسلمان، بررسی مکاتب تربیتی و بحران‌های معاصر با تأکید بر ویژگی‌های تربیتی اسلام است؛
۳. دسته‌ی سوم آثاری هستند که این موضوع را بر اساس مفهوم‌شناسی قرآنی و روایی دنبال کرده‌اند و در نهایت حدود و تفاوت‌های آن را از تربیت الحادی روشن کرده‌اند؛
۴. دسته چهارم آثاری هستند که سعی داشتند با ارائه الگویی از فرآیند تربیت چستی و چگونگی آنرا تبیین کنند.

۳-۲. آثار مرتبط با آیت الله مهدوی کنی رحمته الله علیه

در حوزه اندیشه و عمل آیت الله مهدوی کنی رحمته الله علیه نیز با دو دسته آثار مواجه هستیم، دسته اول آثاری که به قلم و یا بیان خود ایشان هست و دسته دوم آثاری که توسط سایر پژوهشگران در راستای بررسی و تبیین نظرات ایشان در موضوعاتی خاص نگارش یافته است. در ادامه به صورت مختصر مروری بر این آثار خواهیم داشت.

نقطه‌های آغاز در اخلاق عملی	آیت‌الله مهدوی کنی <small>رحمته</small>	دانشگاه امام صادق	ایشان در مقدمه کتاب با اشاره به تاریخ علم اخلاق در اسلام به دیدگاه‌های گوناگون در این‌باره اشاره نموده و با تقسیم‌بندی اخلاق به اخلاق نظری، تطبیقی و عملی، به بحث پیرامون اخلاق عملی پرداخته است. ایشان اخلاق عملی را مشتمل بر آداب و دستورهای خاصی می‌داند که در مسیر تزکیه و تهذیب، التزام به آنها ضرورت دارد و از طریق عمل، ما را به هدف نزدیک می‌سازد.
عقل و دین؛ ۲۰ گفتار در شناخت ابعاد معنوی حیات عقلانی انسان	آیت‌الله مهدوی کنی <small>رحمته</small>	دانشگاه امام صادق	این اثر مجموعه‌ای از ۲۰ سخنرانی معظّم‌له در موضوعات مختلفی از جمله موارد زیر است: اهل عقل و فهم (گزیده‌ای از وصایای امام کاظم به هشام)؛ شناخت نفس، خودشناسی و مراحل سیر و سلوک؛ اخلاص در نیت و اخلاص در عمل؛ آثار تقوای الهی و...
سیاست اخلاقی و اخلاق سیاسی	آیت‌الله مهدوی کنی <small>رحمته</small>	دانشگاه امام صادق	این کتاب مجموعه ۲۴ خطبه و پنج سخنرانی پیش از خطبه‌های نماز جمعه تهران و مجموعاً ۲۹ متن را در یک دوره زمانی حدوداً ۲۰ ساله (از سال ۱۳۵۹ تا ۱۳۷۷) در برمی‌گیرد.
مدیریت اسلامی در دانشگاه اسلامی مرجع؛ درآمدی بر رهبری سازمانی آیت‌الله مهدوی کنی <small>رحمته</small>	نادر جعفری	نشریه علمی اندیشه مدیریت راهبردی شماره ۲۲	این پژوهش باهدف توصیف و تبیین رهبری سازمانی آیت‌الله مهدوی کنی <small>رحمته</small> در دانشگاه صورت پذیرفته است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که موارد زیر از ویژگی‌های رفتاری و اقدام‌های مدیریتی آیت‌الله مهدوی کنی <small>رحمته</small> در راهبری دانشگاه اسلامی است: باور عمیق به ارزش تجربه و کسوت در سطوح سیاست‌گذاری و نظارت عالی؛ پرورش و میدان دادن به دانش‌آموختگان جوان دانشگاه در سطح اجرا (مدیریت صف و ستاد)؛ الگوی تعاملی رفتارهای برخاسته از محبت؛ جدیت و مسؤلیت‌پذیری در کار در عین شوخ طبعی و...

باتوجه به پیشینه پژوهی صورت‌گرفته می‌توان چنین بیان داشت اثر حاضر پژوهشی تلفیقی است که محل تلاقی مطالعات حوزه تربیت و همچنین آثار مرتبط با اندیشه و سیره پژوهی آیت‌الله مهدوی کنی رحمته است. از این‌رو الگوی مستخرج نیز بدیع است و در پژوهش‌های سایر پژوهشگران نسبت به تبیین آن اثری نگاشته نشده است.

۴. روش تحقیق

روش تحقیق یکی از پایه‌های اساسی پژوهش نظام‌مند است که به‌وسیله آن اطلاعات اولاً جمع‌آوری سپس طبقه‌بندی و در نهایت توسط پژوهشگر مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرند. از این‌رو انتخاب روش تحقیق متناسب با چارچوب پژوهش و پیاده‌سازی دقیق آن، از مهم‌ترین اقدامات در پژوهش‌های علمی است که موجب تدقیق و تسریع در دستیابی به نتایج کاربردی خواهد شد. به عبارتی شناخت علمی از یک پدیده زمانی میسر خواهد شد که بر اساس مجموعه‌ای از شیوه‌ها و تدابیر علمی فراهم آید؛ در واقع شناخت به‌دست‌آمده، برآمده از اعتبار روشی است که برای دستیابی به شناخت، اتخاذ می‌شود (الوانی، آذر و دانایی‌فرد، ۱۳۹۰، ص ۲۶).

از این‌رو، متناسب با اقتضائات و اهداف پژوهش حاضر، روش تحقیق تحلیل مضمون به‌عنوان روش تحقیق مختار پژوهش انتخاب شده است. این تکنیک روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است که شکل گسترده‌ای در حوزه‌های مختلف از جمله روان‌شناسی مورد استفاده قرار می‌گیرد. این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (بران و کلارکی، ۲۰۰۶، ص ۸۳). برنارد برلسون این روش را «روش برای مطالعه عینی، کمی و سیستماتیک فرآورده‌های ارتباطی (محتوای آشکار پیام) جهت رسیدن به تفسیر» تعریف کرده است (کرپیندورف، ۱۳۷۸، ص ۲۶).

از این‌رو روش مذکور می‌تواند در تمام طول مسیر پژوهشگر را مقید به اصول خود کرده و به نتیجه روش‌مند رهنمون سازد: «از روش تحلیل مضمون می‌توان در مراحل مختلف تحقیق حتی برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های آماری در مراحل شناسایی نیز استفاده کرد اما در مواردی که هدف تحقیق استخراج نتایج از متون و سایر پیام‌ها باشد، روش «تحلیل مضمون»، روش تجزیه و تحلیل اصلی تحقیق است. البته باید توجه داشت که... زمانی مبادرت به تحلیل مضمون می‌شود که پیشینه پیام‌های مربوط به آن دسته از بازیگران که پژوهشگر مایل به مطالعه آن‌هاست به طور مادی در دسترس باشد منظور از این پیشینه... کتاب‌ها، مطبوعات، متون سخنرانی‌ها، اسناد دولتی، یادداشت‌های غیررسمی و حتی نامه‌ها و خاطرات است» (سید امامی، ۱۳۹۱، ص ۳۸۱).

به‌طورکلی مضمون ویژگی تکراری و متمایزی در متن است که به نظر پژوهشگر نشان‌دهنده درک و تجربه خاصی در رابطه با سؤالات تحقیق است (براکس و هوروکس و کینگ، ۲۰۱۸، ص ۱۵۰) باید دقت داشت که نسبت به تحلیل مضمون در میان پژوهشگران دو رویکرد

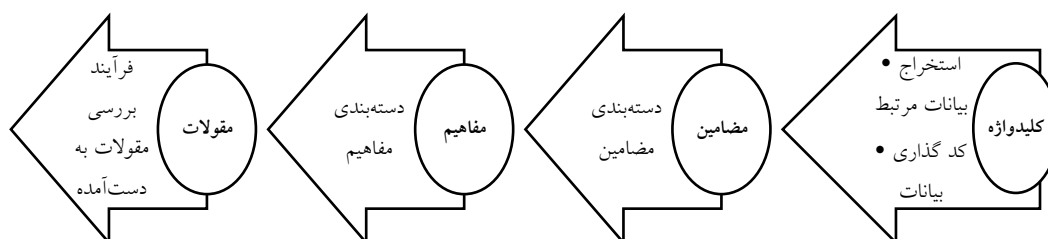
کلی وجود دارد: تحلیل مضمون به دوروش تحلیل محتوای مبتنی بر کمیت (آشکار) و تحلیل مبتنی بر ارزش‌گذاری و کیفیت (پنهان) تقسیم می‌شوند. باتوجه به موضوع پژوهش حاضر که حوزه اندیشه و عمل آیت‌الله مهدوی کنی رحمته‌الله‌علیه به‌عنوان یکی از اندیشمندان صاحب‌نظر در حوزه تربیت مورد بررسی قرار خواهد داد و دقت در ویژگی‌های دورویکرد کمی و کیفی به روش تحلیل مضمون، مشخص می‌شود که کاربست روش تحلیل مضمون کیفی کارآمدی بیشتری در راستای نیل به هدف پژوهش خواهد داشت. در این روش پژوهشگر می‌بایست گام‌های زیر را به تربیت جهت نیل به خروجی روشمند طی کند:

الف) کدگذاری: اولین گام در روش تحلیل مضمون استخراج فیش‌های مرتبط با موضوع و کدگذاری آنها ذیل مضمون‌های مرتبط است که پایه و اساس گام‌های بعدی قرار می‌گیرد.

ب) مفهوم‌بندی: مرحله بعد از کدگذاری مربوط به دسته‌بندی کدهای استخراج‌شده است، این بدین معنا است که کدهای مختلف استیفا شده دسته‌بندی شده و بر اساس مشترکات موجود ذیل مفاهیم (Concept) مشخصی قرار می‌گیرند.

ج) مقوله‌بندی: مقوله‌بندی (Categorization) عبارت است از عمل طبقه‌بندی عناصر سازنده یک مجموعه، از طریق تشخیص تفاوت‌های آن‌ها و سپس گروه‌بندی مجددشان بر اساس معیارهای تعیین‌شده قبلی برحسب نوع و شباهت عناصر.

د) تدوین گزارش: گام نهایی، وقتی آغاز می‌شود که مجموعه کاملی از مضامین نهایی، فراهم شده باشد. در این مرحله، تحلیل و تدوین گزارش نهایی تحقیق، صورت می‌گیرد. گزارش، باید شواهد کافی و مناسبی درباره مضامین موجود در داده‌ها فراهم کند و داده‌های کافی برای هر مضمون، عرضه شود (داودی و کیانی، ۱۳۹۹، ص ۶۴).

نمودار شماره ۱: (مراحل تحلیل مضمون)

۴-۱. کشف الگوی تربیت از منظر آیت‌الله مهدوی کنی رحمته‌الله‌علیه

به‌منظور فهم و تبیین الگوی تربیتی مدنظر آیت‌الله مهدوی کنی رحمته‌الله‌علیه، با تأکید بر کلیدواژه تربیت و سایر کلیدواژه‌های مرتبط منابع موجود از جمله کتب منتشر شده از ایشان و همچنین صوت جلسات اخلاق برگزار شده در دانشگاه امام صادق علیه‌السلام (جدول شماره ۲) مورد بررسی قرار گرفت و برای تحلیل، قطعه‌ای از متن (جمله، پاراگراف یا...) انتخاب شده و پس از تجزیه کامل، مضامین موجود در آن متناسب با موضوع مدنظر استخراج و با استفاده از نرم‌افزار پژوهشی MaxQDA کدگذاری و مورد تحلیل واقع شد (جدول شماره ۲).

جدول ۱: (منابع مرتبط جهت تحلیل مضمون)

کد	عنوان کتاب	کد	عنوان کتاب
T	تفسیر سوره حمد (عترت دوست، ۱۳۹۶)	Z	سیاست اخلاقی - اخلاق سیاسی (جعفری هفت‌خوانی، ۱۳۹۳)
S	تفسیر سوره قدر (عترت دوست، ۱۳۹۷ ج)	Y	اخلاق عملی (مهدوی کنی، ۱۳۹۷)
R	خاطرات آیت‌الله مهدوی کنی <small>رحمته‌الله‌علیه</small> (خواججه سروی، ۱۳۸۵)	X	سیاست انقلابی (باسمی و موحدیان، ۱۳۹۹)
Q	سیاست مدار صادق (موحدیان و پورجعفری، ۱۳۹۸)	W	تفسیر سوره بقره ج ۱ (عترت دوست، ۱۳۹۷ الف)
P	مجله پیام صادق (دانشگاه امام صادق <small>علیه‌السلام</small> ، ۱۳۷۵ - ۱۳۹۰)	V	تفسیر سوره بقره ج ۲ (عترت دوست، ۱۳۹۷ ب)
O	صوت دروس اخلاق و بیانات در دانشگاه امام صادق <small>علیه‌السلام</small>	U	تفسیر سوره بقره ج ۳ (عترت دوست، ۱۳۹۸)

در گام بعدی با بهره‌گیری از وجوه مشترک موجود میان مضامین تعدادی از آن‌ها که دارای اشتراک و نزدیکی بیشتری هستند، تحت یک عنوان کلی‌تر دسته‌بندی می‌شوند که به آن‌ها «مفهوم» (Concept) گفته می‌شود. در مرحله بعد و به منظور انجام مرحله «مقوله‌بندی» (Categorization) برای رسیدن به اصولی عام‌تر، چند مفهوم که دارای اشتراکات بیشتری هستند، تحت عنوان یک «مقوله» (Categories) جمع شده و یک اصل عام را تشکیل می‌دهند (جدول شماره ۵).

در راستای کدگذاری هر یک از مضامین احصا شده برای سهولت ارجاع و شناخت و پرهیز از تکرار، با یک نشانگر منحصر به فرد مشخص می‌شوند. در این پژوهش از مدل زیر برای کدگذاری استفاده شده است:

الف: حروف O تا Z نشانگر مرجع فیش؛

ب: عدد بعد از حروف O تا Z نشانگر عدد فیش در هر یک از منابع؛

ج: حرف F(FOUNDATION), I(INTRUDER), C(CONDUIT), D(DESTINATION) نشانگر موضوع فیش؛

د: عدد سمت چپ که نشانگر شماره نکته کلیدی آن موضوع است. به طور مثال Y12F03 نشانگر نکته کلیدی دوازدهم از کتاب

اخلاق عملی و همچنین سومین مضمون با موضوع بنیان‌ها است.

جدول ۲: نمونه مضامین مستخرج

کد	مضمون	منبع	متن استخراج شده
X01F01	تربیت به معنای ترکیه	سیاست انقلابی، ص 194	مسئله تربیت اساس کار انبیاست، «بزرگیم و یلمهم الکتاب» ترکیه و تربیت و تعلیم، همه این موارد با هم هستند.
X02F02	تربیت محور کار انبیا		
O01F03	تربیت برنامه مند است		
O02F04	اصل رابطه معکوس تربیت‌پذیری با سن	مجموعه دروس اخلاق (21/01/1389)	از سوی دیگر امکانات نداریم تا بتوانیم تربیت را از سر بگیریم؛ اگر امکانات داشتیم باید از همان مقطع دبستان و دبیرستان شروع کنیم تا به این هدف برسیم. حال که امکانات نداریم، بین دویست دانشجو، بهتره را انتخاب کنیم یا بدتره؟
O03C01	طراحی برنامه تربیت متناسب با امکانات		
O04C02	توجه به نظام اولویت بندی در تخصیص امکانات		
O05C03	دعوت عملی		
O06C04	توجه همزمان به علم و عمل	مجموعه بیانات (02/09/1393)	از شما اساتید می‌خواهم این چپه‌ها را تربیت کنید؛ تربیت علمی و تربیت اخلاقی، باید هم مری علمی باشید و هم مری اخلاقی؛ آن هم نمی‌شود مگر به علمتان و عملتان. کلام باید فضای معنوی درست کند. اتاق شما باید معنوی باشد. اگر شما دارای گذشت باشید، می‌توانید افراد را تربیت کنید و این چیزی است که باقی می‌ماند.
O07C05	گذشت داشتن		
O08F05	نتایج تربیت ماندگار است		
S01F06	اصل تدریج در تربیت		
S02C06	درگیر کردن ذهن مخاطب با مسئله	تفسیر سوره مبارکه قدر ص 124	استاد ما هیچ گاه نمی‌خواستند نظرات خود را بطور مستقیم و یکدفعه به طلاب و دانشجویان القاء کنند، بلکه ذهن ایشان را درگیر مسئله می‌کردند تا ذهن تربیت شود و تعلیم پیدا کند.
S03C07	توجه به توان فهم مخاطب		
W01C08	توجه به کمبودهای متربی	تفسیر سوره مبارکه بقره ج 1 ص 68	استادی که از کمبودها و نقص‌های شاگردانش اطلاع دارد اما نسبت به آنها بی‌تفاوت بوده و هیچ اقدامی برای اصلاح و تربیت و رشد آنها نمی‌کند، یک استاد شقی و خائن است.
W02F07	تربیت به معنای به فعلیت رساندن استعدادهای بالقوه	تفسیر سوره مبارکه بقره ج 1 ص 67	استعدادها هنوز بالقوه هستند و برای بالفعل شدن، به گذشت زمان و رشد و تربیت نیاز است. اگر ما به کودکانمان این‌گونه نگاه کنیم که آنها استعدادها را بالقوه زیادی دارند و در آینده می‌توانند خدمات بسیار مفیدی به جامعه و دین داشته باشند، در این صورت خیلی راحت‌تر می‌توانیم آنها را تحمل کرده و تربیت کنیم.
W03D01	کارآمد کردن		
O09F08	رویکرد اسلامی به تربیت	مجموعه دروس اخلاق (18/03/1392)	اگر همسر شما سرشکسته شد؛ او هم عقده ای می‌شود به جای تربیت بچه را تیبیه می‌کند. این‌ها تربیت‌های اسلامی است باید رعایت کنید.
P01F09	تربیت برنامه مند است		
P02C09	دعوت عملی	مجله پیام صادق، شماره 5، ص 15	انسان در هر مقطعی از سن یا یک روش خاص قابل تربیت شدن است. نمی‌شود گفت دانشگاه پرورشگاه نیست. البته برنامه های تربیتی در دبیرستان و مراکز آموزش و پرورش در دانشگاه کارساز نیست و چه بسا نتیجه معکوس می‌دهد. در دانشگاه باید برنامه‌های تربیتی متناسب اجرا شود. افراد صاحب نفس که از یک حوصله کامل هم برخوردار باشند، به‌طور آزادانه و به‌صورت کلاس و واحد در محیط دانشگاه در طی عناوین مختلف که اجاباً خیلی هم آن عناوین لازم نیست مذهبی یا انقلابی باشد، در کسوت عادی یا روحانی از برادران و خواهران که البته در بین دانشجویان، کسوت عادی مؤثرتر است، در محیط‌های کتابخانه، مسجد، رستوران، خوابگاه یا آن‌ها محصور باشند و آنان را جذب کنند و به تربیت نفوس آنان بپردازند.
O10F10	تربیت به معنای به فعلیت رساندن استعدادهای بالقوه		
O11C10	حفظ ادب		
O12F11	فقدان تربیت موجب ویرانی جامعه است		
O13F12	رساندن به ملکات اخلاقی	مجموعه دروس اخلاق (27/08/1391)	انسان، شدیداً نیازمند به تربیت و اصلاح خویش است. یعنی آن استعداد اولی که من عرض کردم طبیعتاً ما داریم اما این استعداد، فعلیت ندارد که روز اول به ما داده شده باشد. لذا امیرالمؤمنین (ع) می‌فرمودند آدم باید تأدیب شود (ادب می‌خواهد) چنانکه زمین زراعت باید باران آید و این زمین شکوفا شود یا باید آب دهد یا باید باران آید. همانطوری که باران، زمین را زنده می‌کند، ادب هم انسان را زنده می‌کند. پس از ادب ترسیدنی‌ادب تنها نه خود را داشت بدینک آتش در همه افاق زد آدم بی ادب آتشی می‌زند دنیا را خراب می‌کند پس ادب لازم است. آن وقت بعد در یک حدیث دیگری فرمودند: هرکسی که می‌خواهد دیگران را تأدیب کند یعنی ادب کند باید خودش را اول ادب کند. ذات نلیافته از هستی بخش چون تواند که بود هستی بخش اگر آدم خودش ادب نداشته باشد نمی‌تواند دیگران را تأدیب کند. لذا در حدیث دیگری فرمودند که قبل از تأدیب دیگران باید به تأدیب نفستستان یعنی خودتان بپردازید. این‌ها مراحل اخلاقی است.
V01C11	خانواده عامل آغازین تربیت است	تفسیر سوره مبارکه بقره ج 2 ص 63	این تربیت و اصلاح نیز از خانواده باید شروع شود و اولین کسانی که مسئول هستند، والدین می‌باشند.

در گام بعدی با توجه به وجوه اشتراک مضامین کدگذاری شده و ضمن دسته‌بندی آنها، کدهایی که بیشترین اشتراک و نزدیکی را دارند تحت عنوانی کلی تر جمع شده و مفاهیم مرتبط با موضوع را شکل می‌دهند.

جدول ۳: (مفاهیم به دست آمده)

مفهوم	مضمون	مفهوم	مضمون
ابزار و امکانات	توجه به نظام اولویت‌بندی در تخصیص امکانات طراحی برنامه تربیت متناسب با امکانات اصل اختیاری بودن تربیت‌پذیری	چستی تربیت	رساندن به ملکات اخلاقی
			معرفت‌بخشی تربیت
			تربیت‌کردن وظیفه است
اصول تربیت	اصل تدریج در تربیت اصل تقدم نفی ردائل بر اثبات خصائل اصل حصولی بودن تربیت اصل رابطه معکوس تربیت‌پذیری با سن	موانع	تربیت محور کار انبیا
			فقدان تربیت موجب ویرانی جامعه است
			منشأ الهی تربیت
			تربیت هدف اسلام
			انزوآگرایی
			تشویق صرف
اصول تربیت	اصل مرحله‌ای بودن تربیت اصل واقع‌نگری در عین ایده‌آل‌نگری اصل استقامت و پایداری اصل استمرار اصل برخورد سازنده اصل فراگیری علم اخلاق	خروجی تربیت	تنبیه صرف
			خضوع در برابر حق
			کارآمد کردن
			منطقی کردن
			رویکرد توأم عملی و نظری
			رویکرد اسلامی به تربیت
			رویکرد تقدم تربیت خود بر دیگری
			رویکرد توأم عقلانی و احساسی
			رویکرد توأم وحیانی و بشری به فرایند تربیت
			رویکرد عمل‌گرایانه به تربیت
اهداف تربیت	اصل گذشت داشتن اصل لزوم به‌کارگیری تمام توان در عین تدریج اصل ترویج تربیت پس از تربیت‌یافتن اصل تفوق بر رقبا اصل توجه به توان فهم مخاطب اصل توجه به ویژگی‌های هم‌نشین اصل توجه هم‌زمان به علم و عمل اصل توجه به کمبودهای متربی اصل حفظ ادب اصل حفظ امید اصل تواضع مربی	رویکردهای تربیت	پاییند کردن متربی به برنامه تربیتی مربی
			تشویق و تنبیه توأم
			تکثر روش‌های تربیت متناسب با زمان
			درگیرکردن ذهن مخاطب با مسئله
			دعوت عملی
			دعوت لسانی
			عبرت‌دهی / موعظه
			دعا
			ریاضت
			از اهداف تربیت اصلاح دنیا و آخرت
اهداف تربیت	انجام کار اثرگذار جبران کمبودها جلوگیری از خطا رسیدن به کمال رسیدن به مراتب ساختن انسان فهم چگونگی استفاده از غرائز تربیت برنامه‌مند است	معنای تربیت	تربیت به معنای به فعلیت رساندن استعدادها بالقوه
			تربیت به معنای تزکیه
			تربیت به معنای سازندگی
			تربیت به معنای کار تدریجی
			معنای ریاضت گذشتن از برخی چیزها برای برخی دیگر است
ویژگی‌های نظام تربیت	تربیت فرآیندی و دارای مسیر است تربیت نور رسان است فرآیند تربیت روشمند است محتوای تربیت یکسان است نتایج تربیت ماندگار است نظام تربیت‌گری هر می است تبلیغ میدانی اصلاح سبک زندگی	مخاطبین تربیت	جامعه حوزه اثر اصلی تربیت
			جوانان مهم‌ترین مخاطبان تربیت
			کودکان مخاطبان تربیت
			عوامل دخیل کنترل‌ناپذیر
			عوامل دخیل کنترل‌پذیر
			تربیت از شئون عالم است
			خانواده عامل آغازین تربیت است
			شاگردان عالم ربانی مروج تربیت در بین مردم‌اند
			عالم ربانی مربی اصلی تربیت است
			عالم ربانی واسطه رساندن نور فیض الهی به مردم است
لزوم برتری تربیتی، اخلاقی و تقوایی عالم بر مخاطبان			

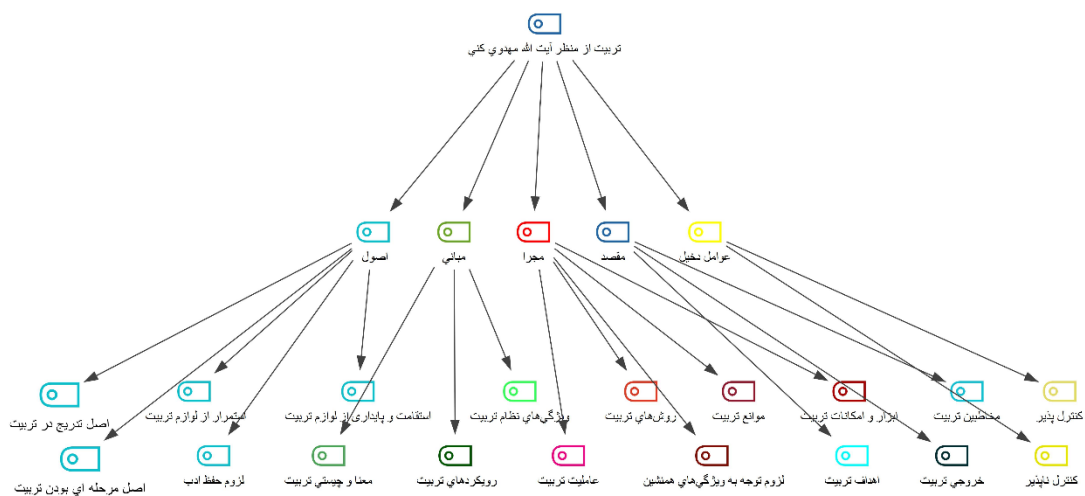
گام بعدی، «مقوله‌بندی» متن است. در این مرحله برای رسیدن به طبقه‌بندی عام‌تر، چند مفهوم که دارای اشتراکات بیشتری هستند، تحت عنوان یک «مقوله» جمع شده و یک دسته کلی‌تر را تشکیل می‌دهند. بر اساس فرآیند طی شده مشخص می‌شود که تربیت مدنظر آیت‌الله مهدوی کنی رحمته مشتمل بر پنج بخش کلی ذیل عنوان بنیان‌های تربیت، اصول تربیت، مجرای تربیت، مقصد تربیت و در نهایت عوامل دخیل هست که خروجی نموداری آن با استفاده از نرم‌افزار MaxQDA به صورت بالا قابل مشاهده است.

۲-۴. بنیان‌های تربیت

نظام‌های تربیتی مختلف با توجه به مکتبی که از آن نشأت گرفته‌اند نسبت به مسائل بنیادینی در حوزه تربیت از جمله معنای تربیت، مبانی تربیت، رویکرد مختار نسبت به تربیت و... قرائت خاص خود را ارائه می‌کنند. به عبارتی هر مکتب تربیتی با توجه به بنیان‌های اعتقادی خود سازوکار تربیت انسان را تبیین و اعمال می‌کند (ساسانی، ۱۳۸۸، ص ۱۰۲). بر اساس کدهای به دست آمده، هر چند آیت‌الله مهدوی کنی رحمته به صورت متمرکز در مقام بررسی و تبیین تفصیلی بنیان‌های تربیت اسلامی بر نیامدند، اما به فراخور فرصت‌های ایجاد شده متناسب با ظرفیت مخاطبان اشارات مختصری به این مهم داشته‌اند. از این رو با تحلیل کدهای مذکور می‌توان شمایی کلی از «بنیان‌های تربیت» از منظر ایشان را ترسیم کرد.

۳-۴. معنا و چیستی تربیت

ایشان تربیت را به معنای سازندگی، تزکیه و در نهایت به فعلیت رساندن استعدادها بالقوه (عترت دوست، الف ۱۳۹۷، ص ۱۰۰) دانسته‌اند که بدون ریاضت و رعایت اصل تدریج (۱۳۹۰/۱۰/۱۷، بیانات آیت‌الله مهدوی کنی رحمته در درس اخلاق) امکان‌پذیر نیست. در پاسخ به چیستی تربیت بر اساس فیش‌های به دست آمده چنین بر می‌آید که از منظر آیت‌الله مهدوی کنی رحمته تربیت که خود منشأ الهی دارد محور کار انبیا الهی بوده است: «مسئله تربیت اساس کار انبیاست، «وَيُرْكَبُهُمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ» تزکیه و تربیت و تعلیم، همه این موارد با هم هستند» (یاسمی و موحدیان، ۱۳۹۹، ص ۱۹۴). در همین راستا ایشان هدف اسلام را تربیت انسان دانسته و آن را به عنوان وظیفه‌ای معرفت‌بخش که اهتمام به آن موجبات رهایی جامعه از ویرانی را فراهم می‌آورد معرفی می‌کنند.

۴-۴. رویکرد

رویکردها که در ساحتی به نوع نگرش و توجه خاص به مسائل اطلاق می‌شوند، در زمره عناصر بنیادینی هستند که بدون توجه به آنها فرایند شناخت مفاهیم با چالش‌هایی مواجه می‌شوند. در همین راستا با بررسی بیانات آیت‌الله مهدوی کنی رحمته مشخص شد که ضمن اشاره به

رویکردهای مختلف نسبت به موضوع تربیت در بیانات ایشان؛ از جمله: رویکردهای اسلامی - غیراسلامی، عمل‌گرایانه - نظری، عقلانی - عاطفی و... در نهایت می‌توان چنین جمع‌بندی کرد که از منظر ایشان تربیت باید بر محور آموزه‌های «و حیاتی - اسلامی» باشد، به صورت توأم از وجوه عاطفی و عقلانی (جعفری هفت‌خوانی، ۱۳۹۳، ص ۳۴۳) بهره‌برده و در تقابل رویکرد نظری و عملی تکیه‌اش بیشتر بر آموزه‌های عملی باشد. علاوه بر این چنین به نظر می‌رسد که در رویکرد تربیتی ایشان خود فرد در اولویت است و می‌بایست پیش از ورود به وادی تلاش برای تأدیب دیگران نسبت به تربیت خود همت کند.

۴-۵. اصول تربیت

یکی دیگر از زیر مجموعه‌های استخراج شده در این حوزه اصول حاکم بر فرآیند تربیت هستند. آیت‌الله مهدوی‌کنی رحمته‌الله‌علیه ضمن اشاره به اصولی مانند تحصیلی بودن، تقدم نفی رذائل بر کسب فضائل، واقع‌نگری، اختیاری بودن، رابطه معکوس سن و تربیت‌پذیری و...، تدریج را مهم‌ترین اصل در تربیت دانسته‌اند که به واسطه آن تحقق سایر اصول تسهیل خواهد شد. این مفهوم که در بیانات آیت‌الله مهدوی‌کنی رحمته‌الله‌علیه در قالب‌های مختلف مورد اشاره قرار گرفته را می‌توان ذیل دو دسته «اصول ناظر به ملکات» و «اصول ناظر به سکنتات» دسته‌بندی کرد.

از «ملکه» در مباحث اخلاقی به‌عنوان «صفتی برای آدمی که بااراده و اختیار او و بر اثر تکرار عمل، در طی زمان پدیدآمده و پس از پیدایش، انجام عمل را سرعت و سهولت می‌بخشد» (عالم‌زاده نوری، ۱۳۸۵، ص ۱۱) یاد می‌شود؛ از این‌رو در پژوهش حاضر نیز منظور از اصول ناظر به ملکات، آن دسته از اصول ناظر به ملکات نظیر: استقامت و پایداری، حفظ امید، تواضع، گذشت و حفظ ادب است که با فراگیری علم اخلاق و استمرار در آن به‌مرور در وجود انسان حک می‌شوند و به‌صورت دائمی جزئی از اخلاق او بشمار می‌روند.

در مورد اصول ناظر به سکنتات با توجه به اینکه که معنای لغوی سکنتات بر شیوه رفتار (عمید، ۱۳۷۵) افراد تکیه دارد، این مفهوم نیز مشتمل بر آن دسته اقدامات مرتبط با عرصه عملیاتی‌سازی فرآیند تربیت است که عناصر دخیل در این فرآیند می‌بایست نسبت به آنها توجه داشته باشند. مواردی از جمله «به‌کارگیری تمام توان در عین تدریج، برخورد سازنده با متربی، ترویج تربیت پس از تربیت‌یافتگی، تفوق بر رقبا در تربیت، توجه به توان و فهم مخاطب و توجه کمبودهای متربی» که در فرآیند تحلیل مضمون از بیانات آیت‌الله مهدوی‌کنی رحمته‌الله‌علیه استخراج شده‌اند از همین دسته اصول به‌شمار می‌آیند.

۴-۶. ویژگی‌های تربیت

از منظر آیت‌الله مهدوی‌کنی رحمته‌الله‌علیه تربیتی که با رعایت اصول مذکور بخوهد شکل بگیرد لاجرم باید ویژگی‌هایی را در برداشته باشد. ویژگی برنامه‌مندی اولین موردی است که در این راستا باید مورد توجه قرار بگیرد، به عبارتی در چارچوب اصول، فرآیند تربیت خود را در قالب برنامه‌ای مشخصی پدیدار خواهد ساخت. از طرف دیگر ایشان معتقد هستند تربیت در معنای صحیح خود هویتی واحد داشته و در طول تاریخ بشریت یکسان و اصول آن ثابت است، و صرفاً بروز و ظهور آن با توجه به شرایط مختلف تغییر می‌کند:

«ما باید جوان‌ها را در زیرپوشش بگیریم با اخلاق، باگذشت، با ساده‌زیستی و با حرف مطابق با زمان زدن آنها را دریابیم، «العالم بزمانه لاتهجم علیه اللوابس» عالم امروز با عالم پنجاه سال قبل فرق می‌کند، محتوا یکی است ولی این محتوا را با بیانی بگوییم که جوان تحصیل کرده امروز بپذیرد، یک زمانی شاید نصف افراد پای منبر من بی‌سواد بودند، اما در حال حاضر پای منبر بنده دکتر و مهندس و افراد باسواد حضور دارند و مشخص است که یک روحانی باید نسبت به فرد باسواد که به سراغ وی آمده برای شنیدن سخنانش از نظر تربیتی، اخلاقی، تقوا برتری و امتیاز داشته باشد» (یاسمی و موحدیان، ۱۳۹۹، ص ۱۹۵).

بنابراین، اگر اصول تربیت رعایت شود در نهایت نتایج ماندگاری به ارمغان خواهد آورد که به بیان ایشان این نتایج نیز همواره به‌صورت هم‌افزا، هر می و تصاعدی پیش‌رفته و حوزه اثر تربیت را افزایش می‌دهند. در مجموع می‌توان چنین اذعان کرد که از منظر آیت‌الله مهدوی‌کنی رحمته‌الله‌علیه برنامه‌مندی، یکسانی محتوا، ماندگاری، روش‌مندی، نور سانی و فرآیندی بودن از جمله ویژگی‌های تربیت صحیح هستند.

۴-۷. مجرای تربیت

پس از تبیین بنیان‌های تربیت مقوله دیگری که در راستای تبیین الگوی تربیتی مدنظر آیت‌الله مهدوی کنی رحمته مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد «مجرای تربیت» است که شامل موارد زیر می‌شود: عامل تربیت، لوازم، الزامات، امکانات، روش‌های تربیت و موانعی که در میسر تربیت امکان به وجود آمدنشان متصور است.

۴-۸. عامل تربیت

نقطه آغاز مجرای تربیت‌گری عامل تربیت یا همان مربی است؛ این مهم در بسیاری از مکاتب تربیتی مورد توجه قرار گرفته و ویژگی‌هایی برای آن ذکر شده است. آیت‌الله مهدوی کنی رحمته در توضیح این مهم، عامل تربیت را واسطه فیض و رساندن نور معرفت‌بخش به مرتبی و جامعه دانسته و همچنین ضمن تأکید بر نقش خانواده (عترت‌دوست، ۱۳۹۷ ب، ص ۶۳) در تربیت افراد از عالم ربانی به‌عنوان عامل اصلی فرآیند تربیت در جامعه یاد کرده‌اند:

«عالم ربانی یعنی کسی که از یک سو با خدا و عالم غیب ارتباط دارد و از یک سو با مردم مرتبط است که جنبه تربیتی دارد. هم از خدا و عالم غیب نور می‌گیرد و هم به دیگران افاضه می‌کند. این عالم ربانی است که مربی جامعه است. هم از نظر علم، هم از نظر عمل و هم از نظر روش بتواند یک جامعه‌ای را زیر پوشش خودش قرار بدهد. این عالم ربانی است. عده‌ای هم متعلم هستند که شاگردان آن عالم هستند» (یاسمی و موحدیان، ۱۳۹۹، ص ۱۸۱).

۴-۹. روش‌های تربیت

باتوجه به جداول مضامین و کدهای به‌دست‌آمده یکی از مهم‌ترین و پرتکرارترین مفاهیم در مقوله مجرای تربیت «روش‌های اعمال تربیت» توسط عاملین آن است. آیت‌الله مهدوی کنی رحمته ضمن توجه دادن به اصل تکرر در روش‌های تربیت باتوجه به اقتضانات زمانه به‌صورت کلی دو حوزه روش‌های عملی و لسانی را مورد بحث قرار داده و بر اهمیت روش‌های تربیت عملی تأکید کرده‌اند.

از روش‌های تربیتی مورد اشاره ایشان می‌توان به مواردی از جمله: تبلیغ میدانی، درگیرکردن ذهن مخاطب با مسئله، عبرت‌دهی، تشویق و تنبیه به فراخور، موعظه، دعا، ریاضت و الزام مرتبی به پابندی به برنامه تربیتی مربی اشاره کرد؛ البته همه این روش‌ها باید با رویکرد اصلاح سبک زندگی مورد بهره‌برداری قرار بگیرند (۱۳۹۲/۱۱/۲۶، بیانات آیت‌الله مهدوی کنی رحمته در درس اخلاق).

۴-۱۰. ابزارها و امکانات تربیت

فرآیند تربیت نیز مانند هر فعالیت دیگری بر پایه امکانات و با استفاده از ابزارهای خاص خود قابلیت اجرا پیدا خواهد کرد، هر چند این دو مفهوم نیز مورد اشاره آیت‌الله مهدوی کنی رحمته بوده است؛ اما به لحاظ تحلیل کمی مضامین مرتبط چندان پرتکرار نبوده و این می‌تواند نشان از آن داشته باشد که در منظر ایشان اقدامات تربیتی نباید متوقف بر دسترسی به امکانات و ابزارها باشد. البته اتکا به دو ابزار دعا و ریاضت به معنای گذشتن از چیزی برای دستیابی به درجات اخلاقی به‌عنوان دو ابزار اصلی تربیت در الگوی نهایی موردنظر قرار گرفت است: «دعاهای ما جنبه‌ی تربیتی دارد. خواست‌هایی است که روح انسان را می‌سازد... این دعاها جنبه سازندگی و تزکیه و تربیت دارد... در مسائل معنوی ریاضت بکشیم تا به جاهایی برسیم و این ریاضت، پله به پله است» (۱۳۹۰/۱۰/۱۷، بیانات آیت‌الله مهدوی کنی رحمته در درس اخلاق).

۴-۱۱. موانع تربیت

در مجرای تربیت موانعی وجود دارد که در فرآیند تربیت اخلاقی ایجاد کرده و یا بعضاً امکان جریان‌یافتن تربیت را از بین می‌برند. از این‌رو کاربست ناهماهنگ و نابجای روش‌های تربیت و وزن‌دهی نامتناسب به آنها می‌تواند سبب ایجاد اختلال جدی در مسیر تربیت شود. علاوه

بر این باتوجه به اینکه تربیت اسلامی در بستر جامعه محقق می‌شود، از منظر آیت‌الله مهدوی‌کنی رحمته‌الله‌علیه، انزوآگرایی را می‌توان از موانعی دانست که اصولاً از شروع فرآیند تربیت جلوگیری می‌کند:

«توجه داشته باشید که من بیشتر از راهکارهای اجتماعی نام می‌برم تا راهکارهای فردی و عزلت‌نشینی چرا که اصلاً این مسیر تربیتی را قبول ندارم و با آن موافق نیستم. من حالت‌های درویش‌مآبی و انزوا و کناره‌گیری از جامعه را تأیید نمی‌کنم و نمی‌خواهم شما دانشجویان این‌گونه تربیت شوید، چرا که تربیت اسلامی در بستر جامعه صالح است. البته از دوستان بد و محیط‌های فاسد باید دوری کنید اما در عین حضور در جامعه و ارتباط با دوستان صالح و محیط‌های مناسب که به انسان نور و معرفت بدهد» (عترت‌دوست، ۱۳۹۷، ص ۲۱۹).

۴-۱۲. مقصد تربیت

همان‌طور که هر مسیر برای رسیدن به مقصدی طراحی و مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد مجرای تربیت نیز در راستای نیل به مقاصدی مشخص شکل گرفته است. از طرفی باتوجه به رویکرد اسلامی پژوهش حاضر نسبت به مقوله تربیت و بر اساس نگرش اسلامی به عالم آفرینش و مبدأ هستی و مقصدی که این نگرش برای حرکت عمومی جهان باور دارد و عنصر روحانی و الهی که در وجود انسان معرفی می‌کند و آغاز و انجامی که برای حیات او می‌شناسد (هاشمی، ۱۳۸۸، ص ۶۶) مقصد مدنظر آن نسبت به الگوهای غیراسلامی تربیت متفاوت خواهد بود. باتوجه به مضامین به‌دست‌آمده مقوله «مقصد تربیت» خود از سه مفهوم اهداف، مخاطبان و خروجی تربیت شکل گرفته است که هر یک از آنها به‌واسطه مؤیداتی (که در جدول تحلیل مضمون دسته‌بندی شده است) در فرمایشات آیت‌الله مهدوی‌کنی رحمته‌الله‌علیه مورد اشاره قرار گرفته‌اند.

نخستین مفهومی که در مقوله مقصد تربیت باید به آن پرداخت مفهوم «هدف تربیت» است. بر اساس تحلیل صورت‌گرفته هدف نهایی تربیت «انسان‌سازی» است، از منظر آیت‌الله مهدوی‌کنی رحمته‌الله‌علیه انسان‌سازی نه تنها هدف تربیت بلکه اصالتاً هدف اسلام نیز هست: «... ما باید این عالم تدریج را پله‌پله طی کنیم. طی کردن همین بحث‌های اخلاقی و دینی همه‌اش برای تربیت است حتی احکام واجب و مستحب و مکروه همه‌اش برای ساختن انسان است برای سازندگی است» (۱۳۹۳/۰۲/۰۶، بیانات آیت‌الله مهدوی‌کنی رحمته‌الله‌علیه در درس اخلاق).

البته ایشان اهداف دیگری از جمله اثرگذاری، کنترل غرائز، جبران کمبودها، جلوگیری از خطا، رسیدن به کمال و اصلاح دنیا و آخرت را نیز متذکر می‌شوند که هر کدام به‌صورت مکمل با سایر اهداف در ارتباط بوده و نهایتاً در طول همان هدف انسان‌سازی قرار می‌گیرند.

پس از مشخص شدن هدف تربیت می‌بایست مخاطبان آن نیز مورد بررسی قرار بگیرند. منظور از «مخاطب تربیت» مجموعه‌ای از افرادی است که فرآیند تربیت اصولاً برای رشد دادن آنها شکل می‌گیرد. بر پایه مضامین به‌دسته‌آمده، باتوجه به اینکه بستر اصلی تربیت «جامعه» معرفی شده است می‌توان از آن به‌عنوان اولین مخاطب فرآیند تربیت یاد کرد. البته در مقام اولویت‌بندی بر اساس اصل «رابطه معکوس سن و تربیت‌پذیری» که در بخش اصول تربیت به آن اشاره شد، اولویت فرآیند تربیت با کودکان و نوجوانان است.

درنهایت از مفهوم «خروجی» فرآیند تربیت نیز می‌توان به‌عنوان آخرین عنصر مقوله «مقصد تربیت» یاد کرد. باتوجه به مضامین موجود خروجی تربیت، افراد و جامعه‌ای کارآمد و منطقی است که در برابر حق خاضعانه رفتار می‌کنند.

۴-۱۳. عوامل دخیل در تربیت

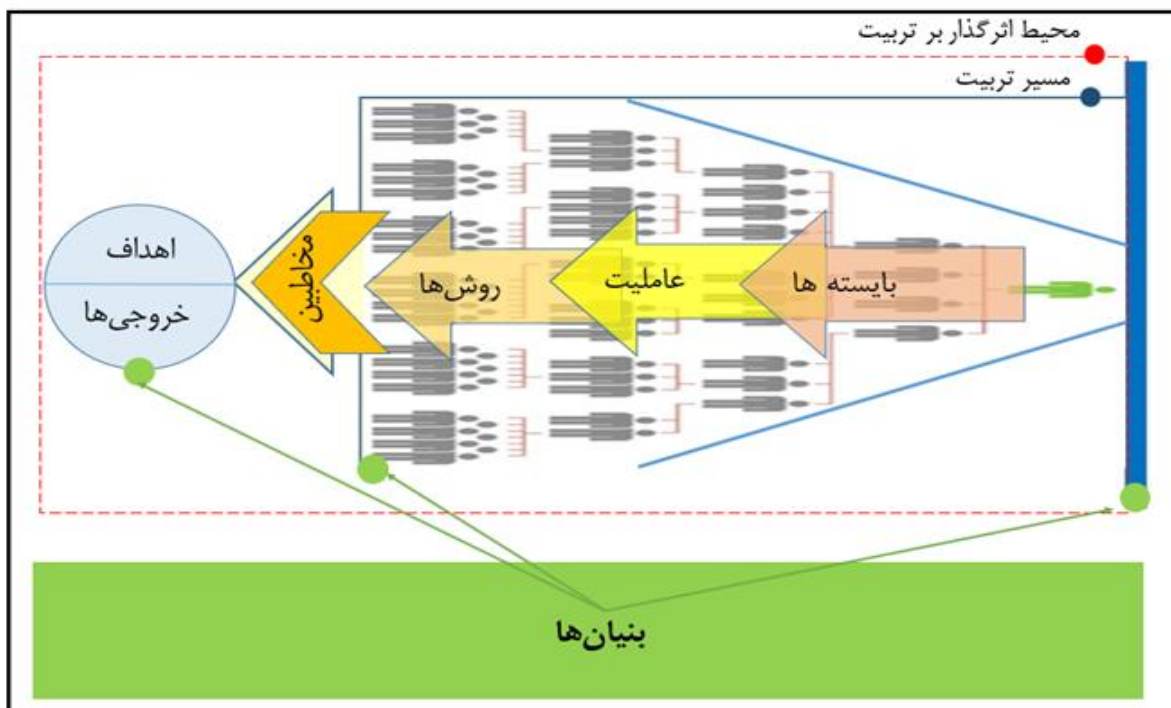
یکی از مقوله‌های تأثیرگذار در فرآیند تربیت موقعیت‌های زمانی و مکانی است که فرآیند تربیت در آن صورت می‌پذیرد؛ به عبارتی عامل محیط در مفهوم گسترده خود، دربرگیرنده تمامی شرایط طبیعی و اجتماعی و فرهنگی است که بر رفتار انسان تأثیر می‌گذارد (عسکرپور و نجفی و نوروزی، ۱۳۹۹، ص ۳۵). آیت‌الله مهدوی‌کنی رحمته‌الله‌علیه نیز در بیانات خود به برخی عناصر تشکیل‌دهنده این مقوله اشاره داشته‌اند که می‌توان آنها را در دو دسته عوامل دخیل قابل کنترل از جمله محیط زندگی و عوامل غیرقابل کنترل نظیر اقتضانات زمانی و توارث تقسیم‌بندی کرد.

۵. نتیجه‌گیری

نیل به مقصد نهایی بشر که چیزی جز کمال نیست تنها از مسیر تربیت امکان‌پذیر است؛ از این‌رو انسان لاجرم باید با تمسک به یک روش و اسلوب تربیتی در مسیر تکامل قدم بردارد. در این میان اندیشمندان مکاتب مختلف در طول تاریخ تلاش داشتند با تکیه بر آموزه‌های آن مکتب توشه موردنیاز بشر جهت تربیت یافتن و حرکت در مسیر تکامل را تبیین و در اختیار آنها قرار دهند. مرحوم آیت‌الله مهدوی کنی نیز به‌عنوان نمونه‌ای بارز از اندیشمندان اسلامی که دغدغه تربیت جوامع بشری را داشتند در مجال‌های مختلفی از جلسات درس اخلاق گرفته تا خطبه‌های نماز جمعه به فراخور مخاطبین نسبت به تبیین زوایای مختلفی از مباحث تربیتی خود اقدام کردند. واکاوی بیانات آیت‌الله مهدوی کنی رحمته زمینه مناسبی را فراهم کرده است که با تکیه بر آن می‌توان الگوی تربیتی مدنظر ایشان را طراحی و تبیین کرد.

در همین راستا با استفاده از روش تحلیل مضمون مجموعه بیانات ایشان در کتب: «سیاست اخلاقی و اخلاق سیاسی، اخلاق علمی، سیاست انقلابی، تفسیر سوره بقره، تفسیر سوره حمد، تفسیر سوره قدر، خاطرات شفاهی، سیاستمدار صادق، جلسات درس اخلاق و بیانات در دانشگاه امام صادق علیه السلام و نشریه پیام صادق» که مرتبط با موضوع تربیت بودند استخراج، کدگذاری و تحلیل شد. نتیجه این تحلیل روش‌مند در طرح‌واره (الگوی شماتیک) زیر به تصویر کشیده شده است:

نمودار شماره ۲: (الگوی کنی تربیت از منظر آیت‌الله مهدوی کنی رحمته)

باتوجه به الگوی طراحی شده می‌توان تربیت را از منظر آیت‌الله مهدوی کنی رحمته چنین تعریف کرد: «تربیت فرآیند تدریجی، تحصیلی، اختیاری و واقع‌نگرانه‌ای با منشأ الهی و محتوایی ثابت است که بر محور آموزه‌های وحیانی - اسلامی باتوجه به اقتضانات زمان به‌صورت برنامه‌مند در بستر خانواده و جامعه معرفت‌بخشی می‌کند. نقطه آغازین این فرآیند مربی است که حوزه اثر اقدامات او با بهره‌گیری از روش‌های اصلاحی پیش‌برنده و مانع‌زدا و با تکیه بر اصول تربیت، به‌صورت تصاعدی و هم‌افزا گسترش میابد. هدف این فرآیند به‌فعالیت رساندن استعدادهای بالقوه با تمرکز بر وجوه عاطفی و عقلانی انسان در راستای تکامل فرد و جامعه است و خروجی آن، افراد و جامعه‌ای کارآمد، منطقی و خاضع در برابر حق است.»

در نهایت باتوجه به تمرکز پژوهش حاضر بر ابعاد الگوی تربیت از منظر آیت‌الله مهدوی‌کنی رحمته‌الله علیه، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

۱. استخراج و تبیین رویکرد متفکران معاصر در حوزه تربیت نظیر آیت‌الله شهید بهشتی، آیت‌الله شهید مفتح، آیت‌الله مصباح و...
۲. فهم الگوهای تربیت مضاف از جمله تربیت سیاسی، تربیت تشکیلاتی و...
۳. باتوجه به جامعیت ابعاد الگوی تربیتی ارائه شده، می‌توان از آن به‌عنوان چارچوبی نظری در برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های تربیتی در سطوح مختلف آموزشی و پرورشی استفاده کرد.
۴. بررسی تطبیقی الگوی تربیتی ارائه شده با سایر الگوهای تربیتی اسلامی و غربی می‌تواند موضوع پژوهشی دیگری باشد که به غنای این بحث علمی خواهد افزود.

منابع

۱. احسانی، محمد (۱۳۹۹). نظام تربیت دینی از منظر امام خمینی. تهران: پژوهشکده امام خمینی رحمته و انقلاب اسلامی.
۲. باقری، خسرو (۱۳۸۵). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی (جلد اول). تهران: مدرسه.
۳. پایگاه اطلاع‌رسانی سراسری اسلامی (پارسا) (۱۳۹۲). منبع‌شناسی تعلیم و تربیت: کارنامه منابع پیرامون تعلیم و تربیت. تهران: پایگاه اطلاع‌رسانی سراسری اسلامی.
۴. جعفری هفت‌خوانی، نادر (۱۳۹۳). سیاست اخلاقی - اخلاق سیاسی. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۵. حاجی‌ده‌آبادی، محمدعلی (۱۳۷۷). درآمدی بر نظام تعلیم و تربیت اسلامی. قم: انتشارات دفتر تحقیقات اسلامی.
۶. حبیبی، رضا (۱۳۹۴). «مبانی تعلیم و تربیت از دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی». تهران: دوفصلنامه حکمت اسرا. شماره ۲۵.
۷. حسینی‌زاده، سیدعلی، و محمد داوودی (۱۳۹۸). سیره تربیتی پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام. تهران: سمت.
۸. خواجه سروی، غلامرضا (۱۳۸۵). خاطرات آیت‌الله مهدوی کنی رحمته. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۹. دانایی‌فرد، حسن، الوانی، سیدمهدی و عادل آذر (۱۳۹۰). روش‌شناسی پژوهش کمی در مدیریت، رویکردی جامع. تهران: صفار (اشرافی).
۱۰. داودی، محمدرضا و حامد کیانی مجاهد (۱۳۹۹). «اصول سیاست خارجی مطلوب جمهوری اسلامی ایران در دیدگاه آیت‌الله مهدوی کنی رحمته». همدان: فصلنامه پژوهشنامه انقلاب اسلامی. سال دهم شماره ۲.
۱۱. داوودی، محمد، بهشتی، محمد و سعید بهشتی (۱۳۹۹). درآمدی بر فلسفه‌های تعلیم و تربیت در تمدن اسلامی. تهران: سمت.
۱۲. دلشاد تهرانی، مصطفی (۱۳۷۷). سیری در تربیت اسلامی. تهران: موسسه نشر و تحقیقات ذکر.
۱۳. دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۳). لغت نامه. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۴. روابط عمومی دانشگاه امام صادق علیه السلام (۱۳۷۵-۱۳۹۰). مجله پیام صادق. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۱۵. ساسانی، فرشته (۱۳۸۸). «مبانی تعلیم و تربیت اسلامی». فصلنامه مطالعات قرآنی جامعه. شماره ۶۶.
۱۶. سورین، ورنر و جیمز تانکارد (۱۳۸۶). نظریه‌های ارتباطات. ترجمه علیرضا دهقان. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۷. سیدامامی، کاووس (۱۳۹۱). پژوهش در علوم سیاسی. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۱۸. عالم‌زاده نوری، محمد (۱۳۸۵). «ملکات اخلاقی». گاه‌نامه پگاه حوزه. شماره ۱۹۸.
۱۹. عترت دوست، محمد (۱۳۹۶). سلسله تقریرات دروس تفسیری سوره مبارکه حمد. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۲۰. عترت دوست، محمد (۱۳۹۷الف). سلسله تقریرات دروس تفسیری سوره مبارکه بقره. ج ۱. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۲۱. عترت دوست، محمد (۱۳۹۷ب). سلسله تقریرات دروس تفسیری سوره مبارکه بقره. ج ۲. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۲۲. عترت دوست، محمد (۱۳۹۷ج). سلسله تقریرات دروس تفسیری سوره مبارکه قدر. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۲۳. عترت دوست، محمد (۱۳۹۸). سلسله تقریرات دروس تفسیری سوره مبارکه بقره. ج ۳. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۲۴. عسکرپور، زهرا و نجفی، محمد و نوروزی رضاعلی (۱۳۹۹). «مفهوم‌شناسی محیط در قرآن کریم و نقش تربیتی آن». پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی. شماره ۴۷.
۲۵. عمید، حسن (۱۳۷۵). کتاب فرهنگ. تهران: امیرکبیر.
۲۶. فاطمی‌پور، علی و مرتضی رجایی (۱۴۰۱). تربیت اسلامی از نگاه رهبر فرزانه انقلاب. قم: شهیدکامپی.
۲۷. فرزندی، عباسعلی و سینا ترکاشوند (۱۳۹۹). واکاوی مفاهیم الگو، نظریه، اندیشه، منظومه و مکتب و ارتباط آنها با یکدیگر. تهران: انتشارات دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
۲۸. کریندورف، کلوس (۱۳۷۸). تحلیل محتوا مبانی روش‌شناسی. ترجمه: هوشنگ نایی. تهران: انتشارات روش.
۲۹. مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۹۱). فلسفه تعلیم تربیت اسلامی. تهران: موسسه فرهنگی مدرسه برهان (انتشارات مدرسه).
۳۰. مطهری، مرتضی (۱۳۷۳). تعلیم و تربیت در اسلام. تهران: صدرا.
۳۱. مقام معظم رهبری (۱۳۷۶). سخنرانی در خطبه‌های نماز جمعه

۳۲. موحیدیان، میلاد، و مهدی پورجعفری صدرآباد (۱۳۹۸). سیاست مدار صادق. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۳۳. موسوی، سید مهدی (۱۳۸۷). «درآمدی بر تربیت سیاسی از دیدگاه قرآن کریم». فصلنامه راه تربیت. سال دوم. شماره ۵.
۳۴. مهدوی کنی رحمته الله علیه (آیت الله)، محمدرضا (۱۳۹۷). نقطه‌های آغاز در اخلاق عملی. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۳۵. مهری نژاد، ابوالقاسم و پریسا اصغری نژاد (۱۳۹۴). تربیت از دیدگاه معصومین و قرآن کریم. تهران: آوای نور.
۳۶. هاشمی، سیدحسین (۱۳۸۸). «چیستی و اهداف تربیت». فصلنامه پژوهش‌های قرآنی. شماره ۶۰.
۳۷. یاسمی، علی و میلاد موحیدیان (۱۳۹۹). سیاست انقلابی. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
38. Braun, V. & Clarke, V. (2006). "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3, No. 2.
39. King, N. Horrocks, C & Brooks, J (2018). *Interviews in qualitative research*. SAGE publications limited.